

U.LUKACH

INTERNAL QUARRELS OF UKRAINIAN SOCIETY DURING THE PRESIDENTIAL ELECTION IN 2004

The events, that took place during the presidential campaign in 2004, were unique and from today's position they demand the analysis of the reasons of its rise. The inherent contradictions in the Ukrainian society stipulated the events which are determined by strict, scientific meaning as political crisis, system conflict. The civil protest, called orange revolution had the nation-wide character and involved the largest number of people in the history of independent Ukraine.

Key words: *presidential election in Ukraine, the internal quarrels, Ukrainian society, electoral campaign, falsifications.*

УДК 324
ББК 66.037

Ігор Доцяк

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ 2006 РОКУ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

У статті аналізується виборча кампанія 2006 року на регіональному рівні. Звертається увага на позитивні аспекти запровадження пропорційної виборчої системи, розглядається активність регіональних організацій політичних партій у виборчому процесі. Обґрунтовується неминучість оптимізації партійної структури в результаті виборів.

Ключові слова: *вибори, політичні партії, регіональні особливості, пропорційна виборча система.*

Виборча кампанія 2006 року виступає важливим етапом трансформації сучасного українського суспільства. Її перебіг та результати повинні дати відповідь на багато запитань щодо перспектив та напрямків розвитку політичної системи України: стосовно реалізації політичної реформи, децентралізації влади, утвердження реальної багатопартійності.

Сам феномен виборів багатоплановий і розглядається в таких основних аспектах:

– як визначальна основа демократичного суспільства. Французький політолог Ж.Бодуен виділяє дві сторони виборів у демократичному суспільстві: по-перше, їх можна розглядати як реалізацію принципу легітимності, коли політична влада одержує мандат від народу; по-друге, вибори відіграють роль регулятора, оскільки таким чином можна періодично змінювати владні структури [1, с.82];

– як основна форма політичної участі для більшості громадян. Саме залученням до виборчого процесу на всіх його етапах обмежується для більшості українців безпосереднє включення в політику. З виборами пов'язані високі соціальні очікування, і чи не тому наслідки виборів дуже часто продукують глибокі розчарування. Проте це не заважає активно включатись

у наступні вибори й породжувати нові надії. Така ситуація є наслідком відособленого та самодостатнього функціонування української влади, можливість впливу на яку, значною мірою, обмежується тільки виборами. Саме інститут виборів є важливим агентом політичної соціалізації молодого покоління, виступаючи процесом активного засвоєння індивідом ідеологічних і політичних цінностей та норм, які панують у конкретному суспільстві;

– як системотворчий процес, який конституює політичний, соціальний та культурний простір, визначаючи динаміку й спрямування трансформаційних перетворень на всіх рівнях суспільства.

Предметом нашого дослідження є аналіз соціально-політичних характеристик виборчої кампанії 2006 у регіональному вимірі.

Регіональні особливості виступають важливим чинником, що визначає особливості електорального вибору громадян України. М.Ліпсет та С.Роккан виділили чотири типи соціальних розмежувань, які найбільш сильно впливають на політичний вибір електорату – між власниками й робітниками, між містом та селом, між різними релігійними групами, між центром та периферією. Найбільше розповсюдження, як по-

казали дослідження в різних країнах, має розкол на буржуазію, середній клас та робітничий клас. Хоча в країнах, де мають місце (історично склались) значні етнокультурні та релігійно-конфесійні розбіжності, вони можуть виявляти навіть більший вплив на електоральну поведінку, ніж статусні (класові) розбіжності [2, с.38]. Слабка соціальна структурованість, значні мовнокультурні, етнічні та релігійні відмінності окремих регіонів України зумовили так званий “електоральний розкол” в українському суспільстві. Він особливо різко (не без допомоги доморощених та російських політтехнологів) проявився на президентських виборах 2005 року. Непослідовна та неефективна діяльність теперішньої влади та брак часу не дали можливості його подолати. Регіональні особливості в значній мірі визначають характер та результати виборчої кампанії 2006 року.

Особливість теперішніх виборів визначається ще й тим, що вони вперше відбуваються на пропорційній основі. Нестабільність та недосконалість законодавчої бази щодо виборів, одночасне проведення місцевих виборів та виборів Верховної Ради України призвели до серйозних труднощів щодо організації виборчого процесу, формування територіальних та дільничних виборчих комісій, діяльності засобів масової інформації. Проте не відкидаючи численні недоліки пропорційної виборчої системи із закритими списками кандидатів, ми зосередимо увагу на її позитивних моментах:

- усунені умови для зловживань шляхом підкупу виборців, що набуло поширення під час мажоритарної системи. Підкупити ціле місто практично неможливо на відміну від окремого мікрорайону чи вулиці;

- забезпечується більш повне представництво виборців. Наприклад, на виборах до Івано-Франківської міської ради 2002 року перемогли депутати, що отримали на своїх виборчих округах від 199 до 1299 голосів виборців при майже однаковій кількості виборців на дільниці (до 3 тисяч). На виборчому окрузі №57 Янко Ігор Іванович переміг із результатом 199 голосів, що становить менше 10% зареєстрованих виборців. Такий результат показало ще 5 майбутніх депутатів міської ради. На виборах до обласної ради діапазон голосів виборців, одержаних переможцями, був від 2,5 до 24 тисяч [3, с.5]. По суті, існувала різна ціна голосу виборця в різному виборчому окрузі, що порушувало

принцип рівності в процесі голосування. Тому найпопулярнішими округами серед обласного керівництва на минулих виборах були Бolehівський та Яремчанський, де виборців було в 10 разів менше, ніж у м. Івано-Франківськ. При сучасній виборчій системі нівелюється така розбіжність щодо кількісного представництва виборців та зникають так звані “гнилі” (за англійською аналогією) округи;

- створюються умови для партійної структуризації місцевих представницьких органів. Ліквідується перманентний та небезкорисливий перехід депутатів з однієї фракції в іншу, що було характерно в минулі роки для рад усіх рівнів;

- виникає передумова щодо посилення відповідальності політичних партій за діяльність місцевої влади й зростання їх ролі в прийнятті та реалізації політичних рішень. Як наслідок відбувається оптимізація кількості партій через зникнення формальних структур, що не користуються підтримкою населення.

По суті, у результаті проведення місцевих виборів на пропорційній основі відбувається “шокова політична терапія”, яка дасть змогу сформувати нормальний ринок політичних партій [4, с.149]. Партії зможуть проявити себе на місцевому рівні як реальна політична сила й змушені будуть працювати над зміцненням свого кадрового потенціалу. Без сумніву, вибори 2006 року є черговим кроком у процесі трансформації політичної системи України. Їх результати та перебіг потребують ще глибокого та скрупульозного аналізу науковців, партійних функціонерів та громадськості. Ми зупинимось на деяких регіональних аспектах організації виборів, формування виборчих списків, передвиборної агітації та пропаганди.

Вибори на пропорційній основі по своїй суті є партійними й базуються на визначальній ролі політичних партій у їх проведенні. Місцеві вибори мають важливе політичне значення. На них відбувається апробація муніципальної політики й кадрового потенціалу партій та їх блоків, визначаються відносини між владою та громадянами. Вибори активізують участь громадян в управлінні місцевими справами, сприяють формуванню колективних інтересів територіальних громад. Безумовно, за своєю природою місцеве самоврядування – явище неполітичне, але саме локальна демократія надає населенню та політичним партіям додаткові можливості участі в політичному процесі [5,

с.127]. На практиці виявилось, що значна частина партій не готова використати такі можливості. Зі 100 обласних партійних організацій, зареєстрованих в Івано-Франківській області, лише 24 партії та блоки претендували на членство в обласній територіальній виборчій комісії. Включено за жеребкуванням 15 представників різних політичних партій (3 з них представляють блок “Наша Україна” і 2 – блок Юлії Тимошенко). У територіальній виборчій комісії по виборах Івано-Франківської міської ради й міського голови все керівництво є представниками партій, що входять до виборчого блоку “Наша Україна” [6, с.3]. Лідери електоральних симпатій іванофранківців виявились найбільш активними у формуванні виборчих комісій. Усього в області було створено сім окружних і 1035 дільничних виборчих комісій. Процес формування відбувся в межах виборчого законодавства. Лише в одному випадку він був об’єктом судового розгляду. Богородчанський районний суд рішенням від 16 січня 2006 року включив представника НДП до складу територіальної виборчої комісії на посаду секретаря. При формуванні дільничних виборчих комісій існували значні труднощі, оскільки мало структуровані політичні партії та блоки, які беруть участь у виборах, не подали вчасно свої кандидатури до виборчих комісій. На формування дільничних виборчих комісій також вплинув низький рівень оплати праці її учасників. Проте не знайшла поширення, як у східних регіонах, відмова від роботи у виборчих комісіях у зв’язку з боязню відповідальності, що пов’язано з масовими фальсифікаціями на попередніх виборах.

Конфігурація політичних партій та блоків, включених у виборчі бюлетені по виборах місцевих органів влади, суттєво відрізняється від загальноукраїнської. У виборчі перегони включилось 19 обласних осередків політичних партій та 11 блоків. У загальному у виборах бере участь 48 політичних партій зі 100 зареєстрованих в області. Суттєвих змін на обласному рівні зазнав блок “Наша Україна”. З нього виділились КУН та УРП “Собор”, які створили новий блок “Національний вибір”. Формальною причиною є монополія Народного Союзу “Наша Україна” на розподіл місць у виборчому списку. Проте націонал-демократи переконані у своїй значній електоральній підтримці й прагнуть зберегтись як самостійна політична сила. Лідер обласного блоку народний депутат Євген Гір-

ник заявив: “процес об’єднання націоналістів є природно обґрунтованим, тому що і КУН, і УРП “Собор” обстоюють національну ідею та запобігають її асиміляції в штучно створеному політичному проекті “Наша Україна”. Саме його ініціатори прагнули мати, як кажуть, “контрольний пакет” у нашій області, ігноруючи авторитет та впливовість партій, що впродовж багатьох років виборювали українську Україну” [7, с.10], що не заважає йому займати 35-ту позицію в списку кандидатів до Верховної Ради від блоку “Наша Україна”. Окремо на виборах на обласному рівні йдуть ПРП і ПОРА, підтримуючи різних кандидатів на посаду міського голови м. Івано-Франківськ. Виборчий блок “Відродження Прикарпаття” об’єднав обласні організації політичних партій Відродження, Республіканська Християнська партія та Демократичний союз. У місті Івано-Франківськ окремо на виборах іде Християнсько-Демократичний Союз, який вийшов із блоку “Наша Україна”. Ті партії, що впевнені в проходженні до місцевих рад самостійно, прагнуть не блокуватись, щоб зберегтись як самостійна політична сила в майбутньому. Лише НРУ, як найбільш масова та авторитетна сила на теренах області, не пішов самостійно на вибори, що пояснюється наявністю значної кількості його представників у діючій владі. Це обмежило можливості політичного маневру партії й загрожує самостійному існуванню, хоча не зняло певні суперечності всередині блоку. Проявом цього є різні позиції щодо кандидата на посаду міського голови м. Івано-Франківськ. Блок “Наша Україна” висунув кандидатуру голови міського осередку НСНУ Олега Синютки, а рухівське керівництво підтримує заступника голови обласної ради Романію Постоляннюк, яка зареєстрована шляхом самовисування. Хоча обое вони в списках кандидатів блоку до обласної ради перебувають відповідно на 8-й і 6-й позиціях. Неоднорідна структура блоку буде призводити до перманентних конфліктів у його середовищі, хоча, за певних обставин, може привести до виникнення єдиної партії на його основі.

До списків виборців внесено 1 064 446 прикарпатців. Політичні партії та блоки (суб’єкти виборчого процесу) висунули 965 кандидатів у депутати обласної ради (з них 76 балотуються повторно), що претендують на 120 депутатських місць. У виборчі списки включено 20% без-

партійних, 16,5% жінок. На місця в обласній раді претендує шестеро жителів Києва й троє львів'ян, кожен третій у списку – іванофранківець, найбільшу кількість своїх кандидатів до обласної ради представили Коломийський (88), Калуський (87), Долинський (46) райони. На посади сільських, селищних та міських голів кандидують 2089 прикарпатців, 1150 з яких самовисуненням. У 14 районах депутатами райрад хоче стати 4270 кандидатів. За даними територіальної виборчої комісії, найбільше претендентів на посаду керівників сільських громад у Коломийському (180), Надвірнянському (158), Косівському (150) та Тисменицькому (146) районах. Кількість кандидатів у депутати обласної ради в списках політичних партій прямо пропорційна розгалуженості партійної структури та авторитету партій у регіоні й коливається від 105 у блоці “Наша Україна” до 4 у “НРУ за єдність”. Списки кандидатів на виборах обласної та Івано-Франківської міської рад від Блоку Юлії Тимошенко очолюють безпартійні, що не відповідає самій суті виборів на партійній основі й може оцінюватись як відсутність авторитетних партійців. Така ж ситуація в ПРП, де в першій п'ятірці троє безпартійних. Блок Литвина та ПРП до перших п'ятирок своїх кандидатів на виборах до обласної ради включили відомих в області спортсменів-важкоатлетів, чим підтвердили існуючий у цих політичних сил підхід щодо формування партійних списків на всеукраїнському рівні. Серед кандидатів у депутати зареєстровані два греко-католицькі священики (один до обласної та один до Івано-Франківської міської), хоча керівництво церкви перед виборами заявило про заборону священнослужителям включатись у виборчий процес. У виборчих списках представлено професорсько-викладацький та студентський колектив Прикарпатського національного університету: 10 представників в обласну раду та 31 у міську, у тому числі очолюють виборчі списки Українського народного блоку Костенка–Плюща та “Партії регіонів” до обласної ради, СПУ до Івано-Франківської міської ради.

Соціальна структура зареєстрованих кандидатів відповідає структурі населення в цілому. Найбільш поширені категорії держслужбовців, підприємців, працівників бюджетної сфери. Безпартійних – 152 особи (15,7%) в обласну раду та 97 (16,7 %) – у міську раду. При тому, що жінки становлять 54% дорослого населення об-

ласті, їх 17,8% від загальної кількості кандидатів в обласну раду і 20,6% у міську. Серед кандидатів на посаду міських голів найбільших міст області таке співвідношення:

- м. Івано-Франківськ: усього 17 кандидатів, з них 2 жінки; 10 зареєстровані шляхом самовисунення; 9 безпартійних;

- м. Коломия: усього 18, 3 жінки, 12 зареєстровані шляхом самовисунення, 6 безпартійних;

- м. Калуш: усього 16, 2 жінки, 8 зареєстровані шляхом самовисунення, 5 безпартійних.

Найбільш гостре протистояння в процесі виборчої кампанії спостерігається між Блоком “Наша Україна” та Блоком Юлії Тимошенко. Вони – безсумнівні лідери електоральних симпатій громадян краю й активно діють, щоб отримати максимальну кількість голосів виборців на одному електоральному полі. Обласна партійна газета партії “Батьківщина” “Вечірній Івано-Франківськ” на своїх шпальтах звинувачує “Нашу Україну” у використанні службового становища представниками блоку, що займають керівні пости в області й не пішли у відпустку на час виборів, коли керівник обласного виборчого штабу Блоку Юлії Тимошенко й одночасно заступник голови облдержадміністрації Д.Шлемко у відпустці перебуває з початку виборчої кампанії. Наводяться факти щодо позапланової перевірки однієї зі шкіл міста, директор якої у виборчих списках Блоку Юлії Тимошенко.

Основний інформаційний ресурс зосереджений у руках “Нашої України”: дві комунальні радіокомпанії з найбільшим покриттям, 4 газети (дві з них у комунальній власності). Під час виборчої кампанії з'явилося два партійні видання: “Галицький погляд” ОО Української народної партії та “Зоря Галицька” СПУ. Ще на початку виборчої кампанії ЦВК висловила занепокоєння щодо Івано-Франківщини, яка єдина в Україні без державної регіональної телекомпанії, а наявне комунальне телебачення недостатньо ефірно охоплює територію, що є проблемою для об'єктивного висвітлення виборчої кампанії [8, с.2].

Виборча кампанія 2006 року характеризується різким зростанням коштів на її проведення, особливо в позиції витрат на рекламу. Недостатність інформаційного ресурсу компенсується ресурсами фінансовими. Найбільш поширеною формою виборчої агітації в регіоні

стала наглядна реклама. Розгортання перед-виборчих баталій кандидатів у мери м. Івано-Франківськ відбувається у формі “плакатної війни”: хто розклеїть більше різноманітних агіток у всіх можливих і неможливих місцях і чия реклама більше провисить.

Деякі кандидати заявляли про локальні сутички між різними агітаційними групами й кваліфікували це як силовий чи кримінальний вплив. Проте ефективність такої пропаганди досить низька, а масове наклеювання викликає роздратування та невдоволення громадян. Єдиним позитивним моментом є можливість додаткового заробітку для тих, хто ці агітки придумує, друкує і розклеює.

Особливістю цієї кампанії є широке використання для впливу на виборців різноманітних опитувань громадської думки, більшість яких далекі від науковості. Публікація даних у ЗМІ показувала, яких кандидатів вони підтримують, хоча дані відрізнялись на декілька порядків і посилення для більшого авторитету робили на київські, львівські та чернівецькі служби. Остання хвиля таких публікацій була 16 березня й відкрито була спрямована на підтримку одного із кандидатів на міського голову, що несподівано вийшов з аутсайдерів у лідери. Такий підхід нівелює в масовій свідомості розуміння науковості та об’єктивності соціологічних досліджень. Тому необхідне залучення наукової громадськості щодо боротьби з такими явищами.

Особистісний чинник відіграє особливу роль на місцевих виборах, бо тут є можливість безпосередньо спілкуватися з кандидатом, його оточенням, бути в курсі його попередньої діяльності не лише через офіційні, але й неформальні джерела інформації. Тут проявляється амбівалентність свідомості деяких виборців: вони декларують підтримку одних політичних сил на виборах до Верховної Ради України, а на місцевих виборах підтримують кандидата, який представляє діаметрально протилежну ідеологічну силу, але імponує їм за діловими, моральними чи професійними якостями. Якщо на загальнодержавному рівні партійна приналежність кандидата виступає основним орієнтиром для виборця, то на місцевому рівні визначальними стають особистісні характеристики кандидата. Так, на виборах 2002 року 75% голосів виборців Івано-Франківської області було віддано за “Нашу Україну” в загальнодержавному багатомандатному виборчому

окрузі, проте в обласну раду пройшло менше 30%, а в Івано-Франківську міську – 27% висуванців цього блоку. Таким чином, якщо на загальнодержавному рівні домінує партійно-ідеологічне голосування, то на місцевому воно має більше раціональний характер.

Підсумовуючи, хочеться виділити такі регіональні особливості виборів 2006 року:

- перехід до пропорційної виборчої системи привів до посилення конкуренції як між партіями, так і всередині партій за місця у виборчих списках. Посилилась боротьба за депутатські місця в обласній раді;

- більше половини офіційно зареєстрованих обласних партійних організацій виявились неспроможні взяти участь у формуванні виборчих комісій, узагалі усунулись від участі у виборах, чим підтвердили фіктивність своїх структур;

- зміна конфігурацій виборчих блоків на регіональному рівні порівняно із загальноукраїнським викликана прагненням окремих партій зберегти свою самостійність і впливовість на місцевому рівні. Спостерігається тенденція щодо посилення так званих “ратушних” партій, вплив яких буде поширюватись лише на певні регіони;

- кооптування значної кількості безпартійних у виборчі списки партій та блоків (навіть на перші позиції) показало обмеженість їх кадрового потенціалу;

- соціальна структура списків кандидатів різних політичних партій та блоків по суті ідентична, включено багато представників старої номенклатури. Підбір та розстановка кандидатів відбувались не за ідеологічним, а за галузевим, особистісним чи майновим принципом. Це певною мірою впливає на електоральний вибір. Немає передумов щодо радикального оновлення в результаті виборів регіональної еліти;

- результат виборів значною мірою визначатиметься пасіонарністю виборців, тобто здатністю понести значні моральні, фізичні та часові затрати в процесі волевиявлення;

Несформованість соціальної та партійної структури українського суспільства, недосконалість законодавчої бази, недостатній рівень політичної та правової культури як виборців, так і кандидатів у народні обранці роблять виборчу кампанію 2006 швидше квазіпартійною. Проте це безумовно крок у розвитку політичної систе-

ми України. В якому напрямку він буде зроблений, покажуть результати виборів та ефективність діяльності нової влади.

1. Бодуен Жан. Вступ до політології. – К.: Основи, 1995.
2. Lipset S.M., Rokkam S. Party Systems and Voter Alignments. – New-York: Free Press, 1967.
3. Результати голосування по виборах депутатів Івано-Франківської обласної ради 31 березня 2002 року // Галичина. – 2002. – 9 квітня.
4. Прошко В. В результаті “шокової політичної терапії” сформується нормальний ринок партій // Виборче законодавство України: проблеми та шляхи їх вирішення (За матеріалами науково-практичних конференцій та круглих столів) / Ін-т виборчого права. – К.: ФАДА, ЛТД, 2005.
5. Кравченко В., Мосьондз С. Вибір муніципальної виборчої системи як питання політичної доцільності //

Виборче законодавство України: проблеми та шляхи їх вирішення (За матеріалами науково-практичних конференцій та круглих столів) / Ін-т виборчого права. – К.: ФАДА, ЛТД, 2005.

6. Про утворення обласної територіальної виборчої комісії // Галичина. – 2006. – 12 січня.
7. Гірник Є. “Національний вибір” іде, щоб перемогти, утвердити і захистити національний інтерес // Галичина. – 2006. – 11 березня.
8. І до комунальних ЗМІ ЦВК не має довіри // Газета. Іф. ua. – 2006. – 19 лютого.
9. Пірен М. Основи політичної психології. – К.: Міленіум, 2003.
10. Слюсаревський М. Вивчення і прогнозування електоральної поведінки // Проблеми розвитку соціології на сучасному етапі (теоретичні та методичні питання): Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 1994.
11. Смелзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1994.

I.DOTSYAK

SOCIAL-POLITICAL ASPECTS OF ELECTION-2006: REGIONAL VIEW

In the article is analyzed the elections company 2006 on the region level. Also the positive sides of proportional electoral system are being marked. It is analyzed the activity of the region political parties in the electoral process. It is researched the structure of the nominees party lists.

Key words: election, political parties, regional peculiarities, proportional electoral system.

УДК 342.8:239

ББК 66.62(4УКР)

Володимир Кафарський

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ УЧАСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ВИБОРАХ ДО ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У статті досліджується сучасний стан політико-правових взаємовідносин політичних партій і органів влади в Україні. Вивчено сутність суспільних відносин, систему правових норм, участі політичних партій у виборах до представницьких органів влади в умовах трансформації суспільства та будівництва незалежної держави.

Ключові слова: політика, влада, політичні партії, представницькі органи влади, виборча система, правова система, Україна.

Політика і право – дві взаємопов’язані сфери суспільних відносин. Якщо політика – це сфера пізнання реальності з метою впливу на цю реальність, то право – це система обов’язкових соціальних норм, що регламентують суспільні відносини через посередництво держави. Право при тотальному розумінні політичного є функцією від політики. Політика проявляє себе через правову систему. Система правових норм і правових відносин у суспільстві не виникає безпосередньо з правових інститутів. Спочатку до влади приходять та чи інша група (верства)

людей із певним баченням майбутнього, яке конкретизується в їхніх суспільних проектах, і лише на основі цього формується та чи інша правова система.

Вторинність правової системи відносно політичного проявляється через прийняття “рішення” (влада вирішує неправову ситуацію політичним рішенням), але це не применшує значення права. Навпаки, право покликане зафіксувати основні риси політичного в його історичних проявах. У праві можуть відображатися функціональні риси політичного, пов’язані з визнанням